

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. På begäran kan vi ta fram publikationen i ett alternativt format för personer med funktionsnedsättning. Skicka frågor om alternativa format till alternativaformat@socialstyrelsen.se.

Artikelnummer: 2025-11-9938

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, november 2025

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

Förord

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en förstudie av Ukrainas behov och förutsättningar inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta.

Socialstyrelsen har tagit fram denna rapport som en del av det svensk-ukrainska samarbetet inom hälso- och sjukvård samt socialpolitik. Syftet är att belysa Ukrainas behov inom äldreomsorgen och att bedöma hur Sverige kan bidra med kunskap och erfarenheter i landets pågående reformarbete.

Socialstyrelsen vill rikta ett varmt tack till alla personer och organisationer som har bidragit med värdefull information, insikter och erfarenheter till arbetet med denna rapport – i Sverige såväl som i Ukraina. Deras engagemang och kunskap har varit avgörande för att ge en bred och fördjupad bild av behoven och möjligheterna till samarbete.

Rapporten har utarbetats av projektledare Michaela Prochazka. Eva Wallin har varit ansvarig enhetschef och Natalia Borg har varit ansvarig avdelningschef.

Björn Eriksson
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
Bakgrund.....	6
Syfte.....	6
Ukrainas välfärdssystem med fokus på äldreomsorg	7
Inledning	7
Systemet för stöd och omsorg	8
Pågående reformarbete och ny omsorgsmodell	8
Familjers och informella vårdgivares roll	8
Finansiering av äldreomsorgen i Ukraina	9
Äldres rättigheter och mänskliga rättigheter i vård och omsorg	10
Vård- och omsorg för äldre i Ukraina.....	11
Behovsinventering.....	14
Inledande möte med representanter från Ukraina	14
Möte med svenska myndigheter och organisationer	14
Deltagande i konferens i Ukraina	16
Besök från Ukrainas socialminister	16
Inringade problem och behov	16
Förslag på möjliga insatser och material att anpassa till ukrainska förhållanden	18
Ukrainas prioriterade samarbetsområden	18
Socialstyrelsens möjligheter att erbjuda stöd till Ukraina	20
Material och resurser från Svenskt Demenscentrum.....	22
Material och utbildningsinsatser från Silviahemmet.....	23
Finansiering för att utveckla samarbetet med Ukraina på äldreområdet	24
Referenser.....	25

Sammanfattning

Socialstyrelsen har kartlagt Ukrainas behov inom äldreomsorgen för att bedöma hur Sverige kan bidra i landets reformarbete. Kartläggningen bygger på dialoger med Ukrainas socialministerium, möten med svenska aktörer och skriftligt underlag från ukrainska aktörer.

Ukraina är ett av Europas snabbast åldrande länder och har ett institutionsbaserat system för vård och omsorg. Samtidigt vårdas många äldre av anhöriga utan formellt stöd. Reformarbetet syftar till att utveckla mer individanpassade och lokala lösningar. Nuvarande skillnader i lokala resurser leder dock till ojämn tillgång till tjänster mellan regioner.

Behovsanalysen visar att Ukraina önskar stöd som rör styrning och struktur av vård och omsorg, hemtjänst och andra individnära tjänster, stöd till anhöriga, samt rättigheter och samverkan. Demensområdet framstår som särskilt lämpligt för ett inledande samarbete. Inom dessa områden har Sverige särskilt goda förutsättningar att bidra.

Socialstyrelsens kunskapsstöd, utbildningsmaterial och erfarenheter av kvalitetsutveckling kan användas som grund för gemensamma pilotprojekt och långsiktigt kapacitetsbyggande i Ukraina.

Socialstyrelsen anser, utifrån de behov och potentiella samarbetsområden som identifierats i förstudien, att det är relevant att äldreområdet ingår som en del av det program för stöd inom socialpolitikens samt hälso- och sjukvårdens område som Socialstyrelsen samordnar.

Syftet med programmet är att möjliggöra för myndigheter och andra offentliga aktörer, på nationell, lokal och regional nivå, inklusive deras företrädare, att bidra till kunskapsöverföring och kapacitetsbyggande i Ukraina. Projekt inom ramen för programmet finansieras genom medel från Sida.

I den uppdaterade programansökan som skickades in till Sida den 30 oktober föreslås därför att finansiering för äldreområdet läggs till för att bredda samarbetet med Ukraina, med fokus på utvecklad äldreomsorg inom hemtjänst, anhörigstöd samt vård och omsorg för personer med demenssjukdom genom att bland annat stärka kompetensen hos personal och anhörigvårdare samt bidra till en kunskapsbaserad och personcentrerad omsorg i Ukraina.

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

Bakgrund

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en förstudie av Ukrainas behov och förutsättningar inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta. Socialstyrelsen ska identifiera möjliga insatser och ge förslag till hur svenska aktörer skulle kunna bidra till att svara upp mot ukrainska behov.

I uppdraget ingår att bedöma myndighetens egna förutsättningar att erbjuda Ukraina det stöd som identifierats och om relevant även föreslå andra aktörer som kan erbjuda efterfrågat stöd.

Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 28 november 2025.

Syfte

Syftet med förstudien är att bidra till Ukrainas arbete med att bygga upp och reformera äldreomsorgen genom att analysera aktuella behov samt identifiera genomförbara insatser utifrån Ukrainas förutsättningar och prioriteringar.

Ukrainas välfärdssystem med fokus på äldreomsorg

Inledning

I Strategi för Sveriges uppbyggnads- och reformssamarbete med Ukraina 2023–2027 pekas äldre ut som en särskilt prioriterad grupp i relation till stöd till grundläggande samhällstjänster så som hälso- och sjukvård och stärkta sociala trygghetssystem [1].

Ukraina är ett av de länder i Europa där andelen äldre växer snabbast. Andelen personer som är 65 år eller äldre i Ukraina uppgår 2024 till cirka 22 procent och förväntas fortsätta öka fram till 2035. Det innebär att behovet av socialt stöd och anpassade omsorgsinsatser ökar [2].

Antalet personer med funktionsnedsättning ökar också. År 2021 fanns det omkring 2,7 miljoner personer med funktionsnedsättning i landet [2]. Efter den fullskaliga invasionen från Ryska federationen har antalet ökat med cirka 10 procent. I början av 2024 uppskattas antalet till ungefär 3 miljoner personer. Den väpnade konflikten har lett till fler civila med funktionsnedsättning, fler krigsveteraner och fler äldre som förlorat sina hem. Dessa grupper har behov av sociala tjänster, rehabilitering och stöd för att kunna leva självständigt och delta i samhällslivet [2].

I den ukrainska kontexten betyder *funktionsnedsättning* en varaktig nedsättning av fysiska, psykiska eller kognitiva funktioner. Nedsättningen påverkar personens möjlighet att klara vardagliga aktiviteter på egen hand eller att delta i samhället på lika villkor. Bedömningen görs i Ukraina av en medicinsk-social expertkommission, som fastställer graden av funktionsnedsättning och beslutar om rätt till stöd, rehabilitering och insatser i vardagen. Denna definition utgår främst från en medicinsk modell, även om Ukraina arbetar för att övergå till ett mer rättighetsbaserat synsätt, där delaktighet och självbestämmande betonas [2].

Fakta: Kriget har ökat behoven hos äldre i Ukraina

- Många äldre har inte evakuerats och lever i konfliktzoner utan tillgång till vård och mediciner [3].
- Fattigdomen bland äldre har ökat kraftigt – cirka 63 procent av hushållen får pension eller sociala bidrag (World Bank, 2023).
- Många yngre och vuxna anhöriga, som tidigare bistod äldre med praktiskt och socialt stöd, har flytt till andra delar av landet eller utomlands, vilket har ökat ensamheten och den sociala isoleringen bland äldre [3, 4].

Systemet för stöd och omsorg

Ukrainas nuvarande system för stöd till äldre och personer med funktionsnedsättning är institutionellt inriktat.

Institutionerna erbjuder vård och omsorg i heldygnsbostäder, där personer tas emot som vårdtagare snarare än som aktiva brukare. Det innebär flera begränsningar, bland annat:

- Personerna isoleras ofta från det lokala samhället.
- De har liten möjlighet att påverka beslut som rör deras liv.
- Institutionens behov och rutiner går ofta före individens önskemål.

Utvecklingen mot mer individuellt stöd och bostadsformer i samhället är därför en viktig fråga för framtiden [2]. Systemet befinner sig i ett reformskede med mål att stärka lokala och icke-institutionella lösningar.

Pågående reformarbete och ny omsorgsmodell

Ukraina har under flera år arbetat med att förnya sin strategi för ett hälsosamt och aktivt åldrande. Arbetet har intensifierats i samband med EU-ansökan och de förändringar som kriget har medfört. Parallellt utvecklas en ny modell för vård och omsorg för äldre, med målet att stärka äldres självständighet och göra det lättare för familjer att ge stöd. Det är en långsiktig process som kommer att pågå under många år.

Den föreslagna modellen omfattar tre nivåer av omsorg:

- omsorg i hemmet,
- stödboende i lokalsamhället och
- institutionell vård.

Reformen markerar ett steg mot en mer flexibel och individanpassad äldreomsorg, där fokus ligger på att möjliggöra kvarboende, social delaktighet och ett aktivt åldrande även i en tid av kris och återuppbyggnad. Den trestegsmodell som nu utvecklas har flera likheter med den svenska äldreomsorgens struktur, vilket kan underlätta framtida erfarenhetsutbyte och samarbete mellan länderna.

Familjers och informella vårdgivares roll

Familjer och närstående har en central roll i omsorgen om äldre personer och personer med funktionsnedsättning i Ukraina. En stor del av den sociala

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

omsorgen ges av informella vårdgivare, det vill säga personer utan formell vårdutbildning som ger stöd till familjemedlemmar eller andra närstående.

År 2024 fanns det över 49 000 familjemedlemmar som gav social omsorg på icke-professionell basis och som fick ekonomisk ersättning för detta arbete. För att stärka deras kompetens har Ukrainas ministerium för socialpolitik tagit fram ett utbildningsprogram och producerat en serie instruktionsfilmer om grunderna i omsorg. Utbildningsmaterialet regleras i ministeriets beslut från den 15 mars 2021, nr 31¹.

Utöver de informella vårdgivarna finns det också omkring 1 700 professionella vårdgivare som erbjuder social omsorg som yrkesverksamhet. Dessa personer får ersättning för sitt arbete och genomgår obligatorisk utbildning enligt ett program som har godkänts av ministeriet för socialpolitik.

Familjers och informella vårdgivares insatser utgör därmed en viktig del av Ukrainas omsorgssystem. Samtidigt visar erfarenheterna att det finns behov av ökad utbildning, stöd och avlastning för dessa grupper, särskilt i ett samhälle som präglas av krig och omfattande sociala påfrestningar.

Finansiering av äldreomsorgen i Ukraina

Finansieringen av äldreomsorgen i Ukraina regleras i lagen om sociala tjänster (*Law of Ukraine "On Social Services"*, [5]). Enligt lagen finansieras sociala tjänster genom flera källor:

- statliga och lokala budgetar,
- särskilda fonder,
- medel från företag, institutioner och organisationer,
- avgifter för sociala tjänster,
- samt frivilliga bidrag och andra tillåtna finansieringskällor.

Sociala tjänster kan erbjudas avgiftsfritt, mot betalning eller till en reducerad kostnad beroende på mottagarens ekonomiska situation och rättsliga ställning i systemet (till exempel beslutsoförmåga eller förmyndarskap)².

När det avgörs om en person har rätt till kostnadsfria sociala tjänster tas både inkomst och särskild personkategori i beaktande. Vissa grupper har rätt till avgiftsfri service oavsett inkomstnivå. Det gäller till exempel:

¹ [Про затвердження Типової програм... | від 15.03.2021 № 131](#)

² I Ukraina används "rättslig ställning" för att beskriva om en person bedöms ha full beslutsförmåga eller står under förmyndarskap/annan form av ställföreträdarskap (OHCHR. *Ukraine: Human Rights and Legal Capacity – Analysis under Article 12 of the UN CRPD*. Geneva: United Nations; 2020.).

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

- personer med funktionsnedsättning av grupp I³
- internflyktingar,
- samt veteraner och andra personer med särskild social status.

Denna modell innebär att finansieringen av äldreomsorgen bygger på en kombination av offentliga resurser, avgifter från användare och frivilliga bidrag. Systemet innehåller både behovsprövning och inkomstbaserad avgiftssättning, vilket skapar utrymme för socialt riktade insatser men också risk för skillnader i tillgång till tjänster mellan regioner, beroende på de lokala myndigheternas ekonomiska förutsättningar och prioriteringar.

Själva utförandet av tjänsterna ligger i huvudsak på kommuner och regioner, även om både privata aktörer och civilsamhället har fått ökade möjligheter att medverka till följd av lagändringar under perioden 2019–2025 (Euro-Centre, 2022).

Eftersom lokala budgetar varierar stort i omfattning leder detta till ojämna tillgång till äldreomsorg och skillnader i servicekvalitet mellan olika delar av landet.

Äldres rättigheter och mänskliga rättigheter i vård och omsorg

Rättighetsramar och internationella åtaganden

Frågor som rör mänskliga rättigheter är centrala vid utveckling av strategier och politik inom hälso- och sjukvård samt socialtjänst. De omfattar bland annat rätten till vård och omsorg, respekt för privatliv, informerat samtycke och likabehandling oavsett kön, ålder, språk, religion, etnicitet eller socioekonomisk bakgrund [6].

Ett viktigt internationellt ramverk är FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD), vars syfte är att främja, skydda och säkerställa ett fullt och jämlikt åtnjutande av mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen betonar icke-diskriminering och anger nödvändiga åtgärder för att säkerställa civila, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter [7].

Enligt Europeiska kommissionens senaste rapport om Ukraina har landet genomfört vissa viktiga reformer, men ytterligare insatser krävs. Ett prioriterat område är att anta och genomföra en strategi för

³ Grupp I avser personer med den mest omfattande funktionsnedsättningen, som helt eller delvis saknar förmåga till egenvård och har rätt till avgiftsfria sociala tjänster enligt *Law of Ukraine "On Social Services"* (2019)

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

avinstitutionalisering (dvs. att ersätta institutionsbaserad vård med individuellt stöd och boende i samhället, i syfte att främja självständighet och delaktighet) av vård för personer med funktionsnedsättning och äldre, i enlighet med EU:s rekommendationer [8].

Det är viktigt att ett jämställdhetsperspektiv finns med i all planering, politik och forskning inom hälso- och sjukvården för att främja god hälsa för både kvinnor och män [8].

Aktuella utmaningar

Äldre personer som bor på institutioner i Ukraina löper en hög risk att få sina mänskliga rättigheter kränkta. Vid tillsynsbesök av parlamentets kommissionär för mänskliga rättigheter (Ombudsmannen) har flera allvarliga brister dokumenterats, särskilt inom privata vårdinstitutioner [9].

Överträdelserna gäller bland annat:

- rätten till liv, hälsa och säkerhet,
- rätten till hälso- och sjukvård,
- rätten till en skälig levnadsstandard,
- rätten till privat- och familjeliv,
- samt skydd mot omänsklig eller förnedrande behandling.

Särskilt utsatta är äldre personer med psykiska eller intellektuella funktionsnedsättningar. Omkring 60 procent av alla mottagare av heldygnsvård inom socialtjänsten tillhör denna grupp [9]. Den 1 juli 2024 hade cirka 35 000 personer i Ukraina genom domstolsbeslut förlorat sin rättshandlingsförmåga, vilket innebär att de inte själva får fatta beslut om sitt liv eller sin vård. En stor del av dessa personer bor på institution.

Mellan 2019 och 2023 bodde mellan 37 och 50 procent av de personer som hade förlorat sin rättshandlingsförmåga på institutioner. Antalet nya beslut om rättslig oförmåga har dessutom ökat – från 1 500 personer år 2021 till 3 600 personer år 2023[9]. Denna utveckling visar på en ökande grad av institutionalisering och begränsat självbestämmande för äldre personer.

Vård och omsorg för äldre i Ukraina

Omsorgen om äldre personer i Ukraina omfattar olika former av sociala tjänster. Stödet ges i hemmet, under dagtid eller som heldygnsvård inom institution.

På lokal nivå, i de territoriella områdena, fanns det i början av 2025 totalt 1 071 center för sociala tjänster och territoriella servicecenter. Under 2024 fick omkring 1,2 miljoner personer stöd genom dessa verksamheter. Av dessa var över 676 000 äldre personer. Centren erbjuder olika typer av

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

stödsinsatser beroende på individens behov. Tabellen nedan visar omfattningen av dessa tjänster.

Tabell 1. Sociala tjänster för äldre* och personer med funktionsnedsättning i Ukraina, på lokal nivå 2024

Nivå / Typ av verksamhet	Antal enheter	Antal personer som fått stöd (2024)	Kommentar
Lokala centra för sociala tjänster	1 071	1,2 miljoner personer (varav 676 000 äldre)	Samordnar olika former av socialt stöd
Hembaserat stöd	1 065 avdelningar	486 600 personer	Praktisk hjälp och omsorg i hemmet
Dagverksamhet	298 avdelningar	152 200 personer	Social anpassning, rådgivning, daglig omsorg
Vård och omsorg i heldygnsbostäder (institutionsbaserad vård och omsorg)	303 avdelningar	8 500 personer	Permanent eller tillfälligt boende med vård dygnet runt

* I detta sammanhang avser "äldre" personer som är 60 år eller äldre.
Källa: Ukrainas ministerium för socialpolitik, 2025.

På regional nivå erbjuds främst heldygnsvård inom institutioner. Det finns 78 vårdhem för äldre och personer med funktionsnedsättning, samt 142 psyko-neurologiska vårdhem (tabell 2).

Tabell 2. Sociala tjänster för äldre* och personer med funktionsnedsättning i Ukraina, på regional nivå 2024

Nivå / Typ av verksamhet	Antal enheter	Antal personer som fått stöd (2024)	Kommentar
Vårdhem för äldre och personer med funktionsnedsättning	78	10 300 boende	Heldygnsvård
Psyko-neurologiska vårdhem	142	24 000 boende	Heldygnsvård för personer med psykiska funktionsnedsättningar
Totalt sängliggande personer	–	9 900 personer	I behov av omfattande vård och stöd

* I detta sammanhang avser "äldre" personer som är 60 år eller äldre.
Källa: Ukrainas ministerium för socialpolitik, 2025.

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

En majoritet av insatserna sker inom särskilda boenden eller vårdhem, medan en mindre del ges i hemmet eller genom dagverksamheter. Samtidigt får en stor del av de äldre i praktiken sin vård och sitt stöd av anhöriga, eftersom formella omsorgstjänster ofta saknas eller är begränsade på lokal nivå.

Utmaningen framåt är att stärka hemtjänst och lokala stödinsatser för att möjliggöra självständigt boende och delaktighet i samhällslivet. Arbetet ligger i linje med Ukrainas planerade strategi för avinstitutionalisering.

Behovsinventering

Syftet med behovsinventeringen är att identifiera områden där Sverige kan bidra till att stärka äldreomsorgen i Ukraina utifrån de behov som landet själv har lyft fram. Arbetet har genomförts genom möten och dialog med representanter från ukrainska myndigheter samt relevanta organisationer. Det har även kompletterats med inhämtning av skriftligt underlag från ukrainska aktörer.

Under arbetets gång har Socialstyrelsen haft kontakt med Ukrainas socialministerium, deltagit i internationella möten och en konferens samt fört dialog med aktörer som Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) och Svenskt Demenscentrum. Informationen har sammanställts och analyserats för att skapa en tydlig och sammanhållen bild av behov, utmaningar och möjliga samarbetsområden inom vård och omsorg för äldre i Ukraina.

Inledande möte med representanter från Ukraina

Ett första digitalt möte med representanter från Ukraina hölls den 2 juli 2024. Vid mötet presenterades den svenska äldreomsorgens struktur, inriktning och pågående utvecklingsarbete. Flera representanter från både Socialstyrelsen och det ukrainska socialministeriet deltog. Den ukrainska sidan gav en kort beskrivning av landets äldreomsorg och de aktuella utmaningarna.

Parterna enades om att den ukrainska sidan skulle sammanställa förslag på områden där Sverige kan bidra till att stärka äldreomsorgen i Ukraina. Man beslutade också att ett uppföljande möte skulle hållas för att diskutera dessa förslag och identifiera möjliga samarbetsinsatser.

Efter mötet har dock kommunikationen försvårats på grund av organisatoriska förändringar inom det ukrainska socialministeriet. I samband med att Denys Uliutin utnämndes till ny socialminister har flera omstruktureringar genomförts, vilket tillfälligt har försvårat kontakter och planering av nya digitala möten.

Möte med svenska myndigheter och organisationer

I början av september 2025 höll Socialstyrelsen ett möte med externa aktörer baserade i Sverige för att inhämta erfarenheter och identifiera möjliga samverkansområden.

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

Bland de inbjudna fanns Svenskt Demenscentrum, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Folkhälsomyndigheten, Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Läkemedelsverket samt Myndigheten för delaktighet (MFD).

Mötet genomfördes inom ramen för det befintliga samarbetsprogrammet på det socialpolitiska området, där flera svenska myndigheter redan samarbetar för att ge kunskapsstöd till Ukraina. Inför mötet skickades frågor ut som underlag för diskussion.

SKR uppgav både vid mötet och i sitt skriftliga svar att organisationen inte har något pågående eller planerat samarbete med Ukraina inom äldreomsorgens område, och inte heller haft det tidigare. Samtidigt framgår det att SKR och dess internationella dotterbolag SALAR International sedan 2014 samarbetar med ukrainska myndigheter för att stärka lokal demokrati, samhällsstyrning och återuppbyggnad (se Dnr 54287/2025). Arbetet finansieras främst av Sida och omfattar projekt till ett värde av cirka 410 miljoner kronor. Fokus ligger på decentralisering, lokal serviceutveckling och kommunalt stöd, samt hälso- och sjukvårdsfrågor genom dialog med ukrainska partnerorganisationer.

Flera svenska kommuner och regioner bidrar dessutom med materiellt stöd, medicinsk utrustning och vänortssamarbeten. De största utmaningarna är förstörd infrastruktur, personalbrist och begränsade resurser, medan framgångsfaktorer är ett engagerat civilsamhälle och en stark vilja till demokratiska reformer.

Svenskt Demenscentrum har tidigare haft kontakt med ukrainska aktörer genom studiebesök i både Kiev och Sverige. I dialogerna framkom ett stort behov av att utveckla vården och omsorgen för personer med demenssjukdom. Planerade samarbeten avbröts på grund av pandemin och det pågående kriget, men behovet kvarstår och demensområdet bedöms vara särskilt prioriterat för framtida samarbete.

Socialstyrelsen hade redan under 2023 kontakter på ministernivå om *Yrkesresan*⁴, bland annat med Kostiantyn Koshelenko, tidigare biträdande minister i Ukrainas socialdepartement. Vid dessa dialoger uttryckte den ukrainska sidan ett tydligt intresse för Yrkesresans upplägg och arbetssätt.

Detta intresse har fortsatt i den nuvarande processen. I september 2025 förde Socialstyrelsen dialog med Ulrika Freiholtz, huvudprojektledare för

⁴ Yrkesresan är en nationell modell för kompetensutveckling inom socialt arbete och äldreomsorg, framtagen av Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). Modellen innehåller kurser för olika yrkesroller och kombinerar digitalt lärande med praktiska övningar och reflektion i arbetsgrupper. Yrkesresan Äldre riktar sig till medarbetare och chefer inom äldreomsorgen och bygger på principen "train the trainer", vilket innebär att kunskap sprids i verksamheten och bidrar till långsiktig kapacitetsuppbyggnad.

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

Yrkesresan, och Johanna Maxson vid SKR, eftersom den ukrainska sidan fortsatt visat stort intresse för konceptet.

Deltagande i konferens i Ukraina

Den 9–10 oktober 2025 deltog Socialstyrelsen i konferensen *Forum “International Medical Partnership: From Doctor to Doctor”*, som organiserades av Ukrainas hälsoministerium i Kiev. I samband med resan besökte Socialstyrelsens representanter flera verksamheter som riktar sig till barn och unga med funktionsnedsättningar.

Inför resan översattes material om den svenska vården och omsorgen till ukrainska för att underlätta dialog och erfarenhetsutbyte.

För att fördjupa förståelsen av situationen för utsatta grupper i Ukraina genomfördes dessutom ett möte med en svensk representant för UNICEF i Ukraina. Syftet var att få en bredare bild av de humanitära och sociala utmaningar som påverkar äldre personer och andra sårbara grupper.

Besök från Ukrainas socialminister

Den 8 oktober 2025 besökte Ukrainas socialminister Denys Uliutin tillsammans med en delegation Silviahemmet. Besöket gav ytterligare stöd för de slutsatser och behov som identifierats sedan mötet den 2 juli, samt för den information som framkommit vid möten med externa aktörer där Socialstyrelsen deltagit.

I början av oktober kom via e-post dokumentet ”Informational Material Regarding the Provision of Social Services to the Elderly”, som även innehöll avsnittet ”Proposals for Cooperation”, från det ukrainska socialministeriet. Materialet bekräftade och fördjupade den gemensamma bilden av Ukrainas behov och prioriterade utvecklingsområden och har utgjort ett centralt underlag i den fortsatta analysen.

Inringade problem och behov

Den väpnade konflikten har förstärkt redan befintliga strukturella utmaningar i äldreomsorgen. Särskilt framträdande är:

- begränsad tillgång till omsorg och stöd i hemmet,
- högt ansvar på anhöriga som vårdar äldre,
- brist på utbildad personal, särskilt inom personcentrerad vård och omsorg vid demens och kognitiv svikt,
- stor andel institutionsbaserad omsorg med begränsade alternativ,

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

- svaga strukturer för samverkan mellan socialtjänst, vård och civilsamhälle.

Demensområdet lyftes särskilt fram som ett möjligt samarbetsområde, och det uttrycktes ett tydligt intresse för att ta del av svenska erfarenheter av dagverksamhet och personcentrerat arbetssätt.

Sverige har lång erfarenhet av personcentrerad vård och omsorg vid demens, anhörigstöd och utbildning av vård- och omsorgspersonal – områden som motsvarar de behov som Ukraina har identifierat. Ett samarbete inom detta område kan på sikt bidra till konkreta förbättringar i omsorgen och lägga grunden till ett långsiktigt och hållbart utbyte mellan länderna.

Förslag på möjliga insatser och material att anpassa till ukrainska förhållanden

Ukrainas prioriterade samarbetsområden

Den ukrainska sidan har föreslagit följande områden för samarbete och expertstöd, vilka svarar mot de behov som presenterades i föregående avsnitt. Förslagen utgår från det pågående reformarbetet inom äldreomsorgen och behovet av att utveckla nya arbetssätt, särskilt för äldre personer samt personer med funktionsnedsättning.

Socialstyrelsen har grupperat förslagen i fem tematiska områden som underlag för prioritering och bedömt dem utifrån förutsättningarna för genomförande.

Struktur och styrning av vård och omsorg

- Införande av en ny trestegsmodell för vård och omsorg. (Omsorg i hemmet, stödboende i lokalsamhället och institutionell vård.)
- Reform av befintliga institutioner och utveckling av nya former av vård och omsorg i heldygnboende.
- Utformning av strategier och handlingsplaner för att minska institutionsvård och övergå till stöd och service i hemmet.

Dessa områden kräver långsiktigt arbete, lagändringar och samordning på nationell nivå. Sverige kan bidra med strategisk rådgivning, erfarenheter av avinstitutionalisering och stöd i modellutveckling.

Tjänster nära individen

- Utveckling av hemtjänst och sociala stödinsatser för äldre personer och personer med kognitiva eller psykiska funktionsnedsättningar.
- Införande av ersättning eller tillhandahållande av hygienprodukter till sängliggande äldre med inkontinens.

Detta är områden som kan utvecklas på kortare sikt. Sverige har omfattande erfarenhet av hemtjänst, individanpassad omsorg och rehabiliteringsnära stöd. Insatserna kan genomföras genom utbildning, handledning, pilotprojekt eller partnerskap på lokal nivå.

Stöd till anhöriga

- Införande av avlösningstjänster (respitstöd) för anhöriga som vårdar äldre personer eller personer med funktionsnedsättningar.
- Utveckling av utbildningsinsatser, rådgivning och nätverk för anhöriga.
- Erfarenhetsutbyte kring svenska modeller för anhängstöd, inklusive kommunala stödformer och samverkan mellan socialtjänst, civilsamhälle och vård.

Detta område bedöms ha goda förutsättningar att utvecklas snabbt och kan ge direkt avlastning till familjer samt stärka lokalsamhällets omsorgsförmåga.

Familje- och samhällsbaserade vård- och omsorgsformer

- Organisering av korttidsboende för äldre och särskilt boende för äldre.

Dessa insatser kräver juridiska och organisatoriska förändringar, men kan påbörjas genom pilotverksamheter och kompetensutveckling.

Rättigheter, trygghet och samverkan

- Utveckling av system med ställföreträdare för beslutsoförmögna som värnar rättskapaciteten hos personer med psykiska funktionsnedsättningar och äldre.
- Införande av trygghetslarm eller akutsystem för äldre personer, samt finansierings- och styrmodeller för dessa tjänster.
- Utveckling av modeller för sektorsövergripande samverkan mellan vård, socialtjänst, rättsväsende och civilsamhälle, särskilt för personer med kognitiv svikt eller psykiska funktionsnedsättningar.

Vissa insatser, såsom trygghetslarm och samverkansmodeller, kan påbörjas omgående, medan förändringar i ställföreträdarskap är långsiktiga mål.

Möjliga insatser– sammanfattande bedömning

Flera av de föreslagna utvecklingsområdena kan påbörjas på kort sikt, särskilt inom hemtjänst, personcentrerad vård och omsorg vid demens, och anhängstöd. Dessa insatser kan ge direkta förbättringar för äldre personer och deras anhöriga.

Andra områden, såsom minskad institutionsvård och utveckling av familje- och samhällsbaserade omsorgsformer, kräver däremot långsiktigt planeringsarbete och successiva förändringar i styrning och lagstiftning. Dessa reformer behöver införas gradvis och följas upp löpande.

Socialstyrelsens möjligheter att erbjuda stöd till Ukraina

Socialstyrelsen bedömer att myndigheten har goda förutsättningar att bidra till utvecklingen av Ukrainas äldreomsorg inom flera av de prioriterade samarbetsområden som har identifierats.

Myndigheten har lång erfarenhet av kunskapsstyrning, utbildnings- och metodstöd samt kvalitetsutveckling inom äldreomsorg och funktionshinderområdet. Genom dessa uppdrag finns etablerade strukturer för att ta fram och sprida kunskapsstöd, vägledningar och utbildningsmaterial, samt för att stödja implementering i praktiken.

Arbetet med att identifiera och utveckla möjliga samarbetsområden sker i nära dialog med ukrainska myndigheter och andra relevanta aktörer. Det är en stegvis process som utgår från gemensamt identifierade behov och syftar till att successivt fördjupa samarbetet. På sikt kan detta leda till gemensamma pilotprojekt och andra konkreta initiativ.

Socialstyrelsen har arbetssätt, utbildningsmodeller och kunskapsstöd som kan anpassas till ukrainska förhållanden. Dessa kan användas för att stödja kapacitetsuppbyggnad och verksamhetsutveckling tillsammans med ukrainska aktörer. Socialstyrelsen är beredd att, i dialog med den ukrainska sidan, påbörja gemensam planering av insatser som kan genomföras successivt och kan kombineras med pilotverksamheter, kapacitetsbyggande och utbildningsinsatser.

Genomförande förutsätter att Socialstyrelsen får finansiering för att utveckla samarbetet. Se avsnittet *”Finansiering för att utveckla samarbetet med Ukraina på äldreområdet”* för vidare beskrivning av förutsättningarna.

En bärande tanke i många av våra insatser är **”train the trainers”** – att utbilda personer som i sin tur kan utbilda andra inom sina organisationer. Det är ett hållbart och skalbart arbetssätt som kan tillämpas inom flera av de områden som nämns nedan.

Kunskapsstöd och riktlinjer

- Socialstyrelsens nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom och kunskapsstöd för god vård och omsorg om äldre personer beskriver god praxis och kvalitetskrav inom svensk äldreomsorg.
- Kunskapsstöd om bland annat anhörigstöd, fallprevention, nutrition, palliativ vård och äldre personers psykiska hälsa kan tjäna som referens för ett mer sammanhållet system i Ukraina.

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

- Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete (SOSFS 2011:9) kan användas som modell för att stärka styrning, uppföljning och kvalitet inom ukrainska omsorgsverksamheter.

Metod- och arbetssättsutveckling

- Individens behov i centrum (IBIC) är en nationell struktur för dokumentation och behovsbedömning som utgår från den enskildes resurser, mål och livssituation. Modellen kan anpassas till ukrainska socialtjänstsystem.
- Handbok för handläggning och dokumentation inom socialtjänsten kan bidra till att stärka rättssäkerheten i bedömning och uppföljning av insatser.
- Socialstyrelsen har även vägledningar och stöd för ledarskap, kvalitetsregister, uppföljning och förbättringsarbete som kan ge idéer till framtida utvecklingsarbete.

Erfarenhetsutbyte och pilotprojekt

Socialstyrelsen kan, om förutsättningar finns, bidra med expertstöd och erfarenhetsutbyte när Ukraina utvecklar sin modell för vård och omsorg. Det kan handla om att dela erfarenheter av:

- delta i planering och genomförande av pilotprojekt inom hemtjänst, anhörigstöd eller vård och omsorg för personer med demenssjukdom,
- bidra med svenska exempel på samverkan mellan stat, region och kommun,
- erbjuda rådgivning kring kvalitetsuppföljning, tillsyn och datainsamling,
- och samverka med aktörer som SKR, Svenskt Demenscentrum, MFD och Folkhälsomyndigheten.

Utbildning och kompetensutveckling

- Utbildningspaketet Äldreomsorgens värdegrund och introduktionsutbildningar för omsorgspersonal ger exempel på hur grundläggande kompetens kan stärkas i verksamheter.
- E-lärande via Kunskapsguiden.se erbjuder öppna, kostnadsfria e-utbildningar som vid behov kan översättas eller användas som stöd för lokalt planerade utbildningar och kompetensinsatser.
- Yrkesresan Äldre, framtagen i samverkan mellan Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), erbjuder strukturerade utbildningar för medarbetare och chefer inom äldreomsorgen. Upplägget med digitalt lärande, handledning och reflektion kan på sikt inspirera till liknande modeller i Ukraina.

Samlad bedömning – Socialstyrelsens möjligheter

Socialstyrelsen har etablerade arbetssätt, utbildningsmodeller och kunskapsstöd som kan anpassas till ukrainska förhållanden. På kort sikt finns möjlighet att bidra med utbildningar, handledning och ”train the trainer”-program inom hemtjänst, personcentrerad vård och omsorg vid demens, och anhörigstöd.

På längre sikt kan Socialstyrelsen bidra till strukturell utveckling genom metodstöd, modellutveckling och pilotprojekt, till exempel för att stärka dokumentation, kvalitetssystem och samverkan mellan olika aktörer.

Genomförandet förutsätter finansiering samt fortsatt dialog om mål, ansvarsfördelning och organisation.

Material och resurser från Svenskt Demenscentrum

Svenskt Demenscentrum tillhandahåller utbildningar och material inom personcentrerad vård och omsorg vid demens, anhörigstöd och teamarbete. Materialet finns på flera språk och kan användas tillsammans med Socialstyrelsens riktlinjer.

Svenskt Demenscentrum har även utvecklat flera informations- och utbildningsinsatser som riktar sig till personer med demenssjukdom, deras anhöriga samt vård- och omsorgspersonal. Vissa resurser finns redan på ukrainska eller är under framtagande, medan andra kan översättas och anpassas för användning i Ukraina.

Material tillgängligt och möjligt att anpassa

- Informationsfilm om att söka vård – framtagen särskilt för personer från Ukraina, på ukrainska. Lanseras den 4 november 2025 tillsammans med motsvarande filmer på andra språk.
- Faktablad om demens – under framtagande.
- Broschyrer: *”Glöm inte bort ditt minne”* och *”För dig som är anhörig”*.
- Skriften FINGER ABC – under produktion och planerad att översättas till flera språk; färdigställs sannolikt i början av 2026.

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot detta

Material som kan översättas snabbt

- Boken ”En bok för dig med demenssjukdom”, som redan finns på svenska, engelska och spanska.
- Anhörigguide i tre delar, med fokus på mild, medelsvår och svår demenssjukdom (för närvarande endast på svenska).

Digitala utbildningar

- Webbutbildningen FINGER ABC – tillgänglig på svenska och inom kort även på engelska och finska.
- Större digital utbildning om demens, framtagen av Silviahemmet, bestående av 10 moduler med 3–5 kapitel vardera samt testmoment. Utbildningen tar cirka 7 timmar att genomföra.
- Den finns redan översatt till engelska, litauiska, portugisiska, mandarin och ungerska.
- En ny översättning beräknas ta cirka tre veckor, följt av tre veckors programmering innan lansering.

Material och utbildningsinsatser från Silviahemmet

Stiftelsen Silviahemmet har lång erfarenhet av att utveckla och genomföra utbildningar i andra länder enligt modellen ”train the trainer”.

Denna utbildningsform används redan i bland annat Tyskland, Ungern och Litauen, där nationella utbildningsprogram nu drivs vidare lokalt.

Train the trainer-programmet pågår under fyra veckor och fokuserar på:

- kunskap om demenssjukdomar,
- personcentrerad vård och omsorg, samt
- den senaste forskningen och beprövade arbetssätten inom området.

Utbildningen är omfattande och välstrukturerad, med ett färdigt curriculum som kan ligga till grund för en snabb anpassning till ukrainska förhållanden.

Erfarenheterna från samarbetet inom demensområdet kan fungera som en modell för framtida samarbetsinsatser mellan Sverige och Ukraina.

Arbetssättet visar hur etablerade svenska kunskapsresurser kan anpassas till ukrainska förhållanden och bidra till att utveckla en personcentrerad och kunskapsbaserad äldreomsorg även i andra delar av systemet.

Finansiering för att utveckla samarbetet med Ukraina på äldreområdet

För att kunna omsätta resultaten från förstudien i konkret och långsiktig samverkan med Ukraina har Socialstyrelsen föreslagit för Sida att lägga till äldreområdet som en del av stödprogrammet vilket Socialstyrelsen samordnar under perioden 2025–2027.⁵

Socialstyrelsen anser att detta skulle vara en viktig del för att ytterligare stärka myndighetens bidrag till strategin för Sveriges uppbyggnads- och reformssamarbete med Ukraina 2023–2027. I strategin pekas äldre ut som en särskilt prioriterad grupp i relation till stöd till grundläggande samhällstjänster såsom hälso- och sjukvård och stärkta sociala trygghetssystem.

Effektmål för området äldreomsorg föreslås vara:

”Utvecklad äldreomsorg inom hemtjänst, anhörigstöd samt vård och omsorg för personer med demenssjukdom genom att bland annat stärka kompetensen hos personal och anhängvårdare samt bidra till en kunskapsbaserad och personcentrerad omsorg i Ukraina.”

Närmare projektmål kommer att utvecklas i dialog med ukrainska motparter under 2026. Förslaget är därför att tillsätta resurser för samordning, erfarenhetsutbyte och planering av gemensamma aktiviteter redan under 2025 för att utveckla konkreta projektförslag och påbörja genomförande av prioriterade insatser, såsom studiebesök, översättning och anpassning av utbildningsmaterial.

Arbets sättet bygger på den modell som använts inom socialtjänstområdet, vilken visat sig effektiv för att i nära dialog med Ukraina identifiera behov och utforma konkreta och relevanta aktiviteter.

Förslaget till finansiering är 7 mnkr årligen för åren 2026/2027. Finansieringen avser att täcka resurser motsvarande en heltidstjänst för samordningen på Socialstyrelsen (50 procent projektledare samt 50 procent övriga resurser såsom expertdeltagande, kommunikation etc.) gentemot ukrainska motparter samt svenska aktörers projekt/aktiviteter och gemensamma insatser.

⁵ Kompletterad programansökan inskickad den 30 oktober 2025.

Referenser

1. Regeringskansliet Utrikesdepartementet, *Strategi för Sveriges uppbyggnads- och reformsamarbete med Ukraina 2023–2027*. 2023: Stockholm.
2. Cabinet Of Ministers Of Ukraine Order, *Strategy for Reforming Psychoneurological and Other Residential Institutions and Deinstitutionalisation of Care for Adults with Disabilities and Older People until 2034. An operational action plan for implementing the Strategy in 2025-2027*. December 24, 2024 Kyiv.
3. HelpAge International, *Annual report and financial statements 2023/24*. 2024.
4. Amnesty International, *They live in the dark. OLDER PEOPLE'S ISOLATION AND INADEQUATE ACCESS TO HOUSING AMID RUSSIA'S INVASION OF UKRAINE*. 2023.
5. Law of Ukraine "On Social Services". 16 December 2019 [cited 2025-10-19; Available from: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/minsocpolitiki-zakon-ukrayini-pro-socialni-poslugi-vstupaye-v-diyu-z-1-sichnya-2020-roku>.
6. WHO., *WHO/Europe's second health equity status report to reflect new and emerging challenges*. 2024.
7. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. 12 December 2006; Available from: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities>
8. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations., *Ukraine Report 2023*. 8 November 2023: Ukraine.
9. United Nations; Human Rights Instrument, *Report of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2024.

Ukrainas behov inom äldreomsorgen och Sveriges förutsättningar att svara upp mot
detta (artikelnr 2025-11-9938)
kan laddas ner från socialstyrelsen.se/publikationer.